

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW:

TEMELLERDEN TOPLUMA – KELAM İLMİNDE SOSYAL AÇILIMLAR

“Doç. Dr. Recep Ardoğan, *Temellerden Topluma – Kelam İlmінде Sosyal Açılımlar*, KLM Yay., İstanbul, 2016, 390 s.” (ISBN: 9786059907187)

Tanıtım:

Mehmet ÖDEMİŞ

Doktora Öğrencisi, Sütçü İmam Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

mehmetodemis@hotmail.com

Kelam ilmi, izlediği yöntemler itibariyle ilk dönemlerde eleştirilere hatta yok sayış ve karşı çıkışlara maruz kalmasına rağmen İslam düşüncesinin aktığı derin mecranın ana arterini oluşturmuştur. Dönemin bilginleri tarafından “ilm-i küll” olarak tanımlanmış ve felsefeyle yaptığı evlilikten sonra kavram, kapsam ve metodolojisi itibariyle daha da zenginleşmiştir. Artık o, iman esaslarını konu edinen salt dini bir ilim olmaktan çıkmış, epistemoloji ve ontolojinin mukaddimesini içeren; vahyin gözüyle bakan insanın kendini anlama ve inşa yolculuğunda alternatifsiz bir kılavuz haline gelmiştir. Lakin insanla başladığı bu serüveninde, zamanla insanı yani arızı olanı unutup tümüyle ilahi alana açılmış ya da hapsolmuştur. İnsana dair nitelikleri sadece fıkhı ve fıkhıcılara bırakan kelimciler, pratiğin felsefesini terk etmişlerdir.

Yeniçağ ile birlikte İslam dünyasında felsefi düşünüş biçimlerinde sıklık ve darlıklar yaşanırken küresel düzeyde ise başka bir evrilme gerçekleşmektedir. Dünya ölçeğinde büyük ve ulvi sorunlarla ilgilenen teorik felsefe sonlanmış, bunun yerini küçük şeylerle ilgilenen versatil ve tümüyle pragmatist bir felsefe-bilim almıştır. Hızlı bir dönüşümün -asında düşünüşün- tecrübe edildiği bu çağda dünyayı daha çok keşf ve kesp etmekle ilgilenen âdemoğlu, cennete dönüştürmekle görevlendirildiği yeryüzünü ve içindekileri ateşe çağırmasının farkına bugün bile varabilmiş değildir.

Bidayette temel amacı kendi geçmişindeki karanlık ortaçağı aydınlatma hedefini taşıyan aydınlanma dönemi, temel paradigmasını seküler kavramlarla ikmal etmesiyle kazandığı erki/enerjiyi tüm medeniyetlere tıpkı bir virüs sinsiliğiyle yayarak zevale ermiştir. Bu sızmadan nasibini alan İslam medeniyetinin münevverleri, kendi içlerinde çözümler aramanın kaotik çok sesliliğini yaşadıkları bir vetirede, İslam’ın entellektüel

kıyamının vaktiyle olduğu gibi yine İlm-i Kelam eliyle olacağını fark etmişlerdir. Buradan hareketle “yeni ilm-i kelam” arayışları hem usul hem furu üzerinde çalışmalar yapılmasını sağlamıştır. Mündericatinı İslam medeniyetinin entellektüel birikiminin meydana getirdiği kelâm ilminin konularının ve yöntemlerinin aktüalize edilmesi amacına yönelik yaklaşık yüz elli yıldır eserler yazılmakta, gayretkarane eforlar harcanmaktadır.

Modernizmin tüketildiği, post modernizmin pre-modern tezahürleriyle arz-ı endam ettiği, insanın kutsala ve kendine yabancılaştığı, “ins”in anlam arayışının ideolojik körlükler nedeniyle yolunu bulmakta güçlük çektiği bugün bu ihtiyaç; çözümlülüğü daha yüksek bir fotoğraf şeklinde karşımızda durmaktadır. Modern dünya sahici bir kaos ile karşı karşıyadır. Nietzsche’nin alkol ile eş değer görerek narkotik olarak adlandırdığı Hristiyanlık nezdinde din olgusu, ortaçağ kaçkını “izm”ler tarafından tedhiş ve tezyif edilmiştir. Modern bilim ile adil olmayan koşullarda giriştiği mücadeleden, kutsalın aforozuyla sonuçlanan Hristiyanlığın yenilgisi tüm dinlere teşmil edilmeye çalışılmıştır. İsevilik’in tanrısını öldüren aydınlanmacıların insanlığı sürüklediği yer, yeni bir “anlam adası” değil; tam bir cangılın/karmaşanın yaşandığı fikri dumur bunalımı ile neticelenen hiçlik olmuştur.

Ortada bir kriz varsa dert de var demektir. Dert varsa dertlenen, sancı çeken de hep olagelmıştır. Son yıllarda bu krizi aşmak için İslam ülkelerinin çeşitli coğrafyalarından düşünürler, problemi sadece yeniden tanımlama tekrarcılığını ya da antropoloji yapma gelenekselciliğini terk ederek yeni sorular sormakta, analizler yapmakta ve fikirler üretmektedir. İhtiyaç duyduğumuz bu yeni bilimsel bakışı ve anlayışı yansıtan kitaplardan biri de Doç. Dr. Recep Ardoğan’a ait ve yakın zamanda yayınlanan “*Temellerden Topluma - Kelam İlminde Sosyal Açılımlar*” adlı eserdir.

“Kelam ilmi, Müslümanın zihniyetinin şekillenmesine öncülük etmeli; İslam inancının çağdaş dünyanın kültürel değerlerini nasıl yönlendireceğini asli bir mesele yapmalıdır.” diyen yazara katılmamak elde değildir.

İslam’ın muhafızı olarak adlandırılan Kelam ilmine özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılda, gerçekten tarihin herhangi bir aralığında duyulan ihtiyaçtan daha çok iş düştüğü doğru mudur? İslam ile insan arasındaki engeller tarihin herhangi bir döneminden daha mı fazlalaşmıştır ki bu manileri kaldırma işini uhdesine alan ilm-i kelam daha çok konuşulmaktadır? Post-modern asrın nesebi gayr-i sahih ideolojilerinin gettoları, cahiliye döneminin cenin çukurlarından daha mı karanlıktır?

İşte bu soruların cevaplarını, yazarının bir sosyal kelam projesi olarak takdim ettiği mezkur kitabında aramaya koyulduk ve sahici cevaplarla karşılaştık.

Peki, sosyal kelam derken kastedilen aslında nedir? Son dönemlerde en çok tartışılan konulardan biri kelamın işlevselliği bahsidir. Kelam ilk ortaya

çıktığı dönemlerden itibaren İslam akaidini delilleriyle birlikte temellendirmek, ona yönelik eleştiri ve itirazlara yanıtlar üretmekle vazifeli kılınmıştır. Her sosyal bilim, zamana bağlı olarak değişen toplumsal “durumlar” karşısında konularını ve yöntemlerini güncellemelidir. Aksi takdirde tarih dışı kalması ve fonksiyonunu ifa edemez noktaya sürüklenmesi işten bile değildir. İlm-i kelam da XIX. yüzyıldan başlayarak küresel ölçekte değişen bilim, felsefe ve medeniyet olgularına karşı, yeni bir dil ve metodoloji ile hayatın içine girerek ed-Din’i insanlığa sunmalıdır.

İnsanlığın ontolojik haritasının ayaklarının altından çekildiği bu vetirede, dinin kaynağı ile ilgili olarak yeni teoriler ortaya atılmış; bu nazariyeler tanı tanımaz fikirlere zihni esin ve besin kaynağı haline gelerek, ateistik düşüncelerin radikal bir biçimde yayılması sağlanmıştır.

- Bilimin ana mantığının tabiatı keşfetmekten hükmetmeye dönüşmesi, akabinde bilimin ‘bilimcilik’ adında ateş topu gibi yeni bir din doğurması,
- İnsanın kadim marazı şeklinde tanımlanabilecek dünyaya meylin (vehn) obezleşmesi neticesinde, sekülerleşmenin “ilgisizlik dini” adında indî ve yaygın bir din üretmesi,
- İslam ve sanat tabirlerinin yan yana gelmekte yaşadığı dişil-erillğe namzet utangaçlık ve üşengeçliği aşamaması,
- Kainatın ademi olarak taltif ve tarif edilen insanoğlunun eşyayla kurduğu ilişkinin bozulmasının sonucunda, kendi evinde ‘adem’e mahkum hale gelmesi,
- Özgür ve irade sahibi bir varlık olarak yaratılan insanın dünyevi çıkarlar ve peşinden koştuğu ideolojiler hatırına, bile isteye kendini köleleştirmesi,
- Dünya modern demokrasilerle yönetilirken klasik akait kitaplarımızda hala hilafetin kureyşiliği tabusunun meydana getirdiği tenakuzların aşılamaması,
- Modern insanın doğayla kurduğu ilişkinin yarattığı küresel sorunlar hakkında, İslam münevverlerinin alternatif bakışlar ve paradigmlar üretmesinin kaçınılmazlığı gibi önemli meselelerin mezkur eserin konuları arasında yer alması, bu esere ayrı bir nitelik kazandırmaktadır.

İnsan, yaratıcısı ile kurduğu ilişki biçimini bugün yeniden belirlemeli ve arzdaki yürüyüşüne kadim ontolojisine sadık kalarak devam etmelidir. “Allah hakkında her bilgi, insanın da ne olduğu ve ne olması gerektiğine ilişkin bir yargıdır. Örneğin Allah’ın el-Aziz oluşu, kulun gerçek onura Allah’a yakınlaşmakla ulaşacağı anlamına gelir. Allah’ın gaybı, insanın içinde gizlediklerini bilmesi ve insana şah damarından daha yakın olması, insanın yaptığı bazı kötülükleri rasyonalize etmesinin boşuna oluşu demektir. Allah’ın el-Varis oluşu, insanın sahip

olduğu imkan ve zenginlikleri, hatta akli ve iradesini Allah'tan bir emanet olarak alması demektir. Filhakika Allah'ın her isminin ve her sıfatının hayata ilkeler ve külli kaideler şeklinde yansımaları vardır."

Kuşkusuz değişen bilimsel içeriklere bağlı olarak kelim ilmi, hem doğa bilimleri ve sosyal bilimlerle hem de çağdaş felsefe ile yeni ve haysiyetli ilişkiler kurmalıdır. Kurulacak ilişkinin onurlu bir hüviyete sahip olmasının değeri, Müslümanların ihdas ettikleri medeniyetlerin birer birer tarih sahnesinden çekilip yerini modern-pagan batı medeniyetine terk ettiği süreçte yaşadıkları gereksiz ezikliğe bir itirazdır.

Yazarın üzerinde ısrarla durduğu hususlardan biri de yeni siyaset felsefesi ve teoriler karşısında, akaitlerde yer alan siyaset teorilerinin tarihi yanlarının yenilenmesi gerektiği yönündedir. Gerçekten hilafetin Kureyş kabilesine mensup kişilere ait olduğu düşüncesinin gerçek anlamı ya da tarihselliği Osmanlı döneminde yazılan eserlerde bile sorgulanmamıştır. Öyle ki II. Abdülhamit'in hallinde bu tarihsel, tarihsel olduğu kadar da evrensel (!) fetva pratik ve oportünist bir silaha dönüşmüştür.

Bütün dinlerin olduğu gibi İslam'ın da ana kavramlarından biri iman mefhumudur. İman kavramının temelinde bilgi yer alır. İnsan bilmediğine itiraz ve isyan eder ancak iman etmez. Âlemlerin Rabbi evrenin yaratıcısının zorunluluğu fikrini, insanın bilinçdışına aşlamıştır. İnsanın Rabbini tanımaması kendine de yabancılaşmasına yol açar. Kendini bilen Rabbini, Rabbini bilen de kendini bilecektir. Bu ikisi arasında işteşlik söz konusudur. Nitekim Hak, kullarını Haşr suresinin 19. ayetinde en büyük nisyana karşı uyarır:

"Allah'ı unutup da Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın!"

Öte yandan iman, amelin geçerlilik şartı şeklinde kabul edilirken amelin imanun geçerlilik şartı olarak değerlendirilmemesi; "kilise Müslümanlığı" şeklinde nitelenebilecek salt imana hapsolmuş, fideist, uçucu/parfümsü bir düşünce üzerinden Müminler için tehlike oluşturmaktadır.

Çağdaş dünyada insanlık yeni sorunlarla yüz yüzedir. İnsan, inanç ve zihniyet alanında yeni problemler yaşamakta ve maruz kaldığı yeni sorulara cevaplar aramaktadır. Bu soru ve sorunlarla yüzleşip bunlara, insanlığın modern aklını tatmin edecek yanıtlar üretme işi öncelikle kelama ve kelimcılara düşmektedir.

Bireyi toplumdan soyutlayan ve bireysel özgürlüğü nihai değer sayan ferdiyetçiliğe; insanın irade ve hürriyetini görmezden gelen Marksizm ve Pozitivizm gibi çağdaş ideolojilerin insanı götürdüğü çıkmaz sokaklara; doğadaki insan ve insan dışı tüm varlıkların eşdeğerliliği fikrini savunan ama ekolojik denge adına Batılı olmayan insana bile hak ettiği fitri değeri çok gören ekolojik anlayışlara karşı İslam mütefekkirleri, tarihi bir rol

üstlenerek yeni paradigmlar geliştirmek zorundadır. “Durdurulmuř medeniyet”imiz yeniden ayağa kalkıp savlet edecekse bu önce ilim cephesinden başlayacaktır. Bunun için öncelikle ontolojik benliliğimizle halvet etmek sonra okumak, üretmek ve insanın karşı karşıya kaldığı açmazlara vahyin aydınlığında kalıcı ve mukni cevaplar üretmek mecburiyetindeyiz. Kuşkusuz sorunu tespit edip üstesinden gelmek için sahih çözümler üzerinde tefekkür etmek doğru bir başlangıç olacaktır.